

ՄԱՐԹԱՐԵՐ

ԱՂԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

36^{րդ} ՏԱՐԻ

ՄԱՐԹ 1 ՕԳՈՍՏՈՍ 1887

ԹԻԻ 3883

ՄԱՐԹԱՐԵՐ կը հրատարակուի ի Կ. Պոլիս, ամեն շաբաթ օր, եւ ձեռքէ կը ծախուի 40 ՓԱՐԱՅԻ: Բաժանորդագրուածներն պայմանք են՝ Կ. Պոլսոյ համար տարեկան կէս եւ վեցամսեայ՝ քառորդ Օսմ. ոսկի: Գաւառաց համար 70 դր. եւ օտար երկրաց համար 15 ֆրանք: Բաժանորդագրուածները որկերու է առ մատակարարութիւն Սրեւելքի եւ Մասիսի, Կ. Պոլիս, Ղալաթիա, Նորապետական խան:

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ազգային տեսութիւն. Վերաբացում վարժարանաց Խորհուրդ մը առ Գաւառացիս: Ազգ. կեդր. վարժարան. (* * *) Քաղք. տեսութիւն. Մահ Պ. Կաթիկովի Հայք ի Հունգարիա. Զամոշույվար եւ Հայք, Մատթիաս Թաղաւորն, Ռօզա Սանտոֆ. (ԷԼԻՁԷ ՈՐԳԼԻԻ, Թարգմ. ՄԻԲ. Յ. ՆՈՐԱՍՏՈՒՆԿԵԱՆ) Գաւառացի վիճակը. (ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՆԹԱՐԵԱՆՅ) Գաղութական. Զեյէ (Գ. ՄԱՋՄԱՆԵԱՆ) Վէյ. Էֆէնտին (ԹԱԼԻԼԷ) Քաղուած Շաբաթական Լրոց.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 31 ՌԻՐԱԹ ՅՈՒԼԻՍ

ԱՂԳԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐԱԲԱՅՈՒՄ ՎԱՐՃԱՐԱՆՅ

Մեր նախորդ յօդուածին մէջ աշխատեցանք ցոյց տալ թէ ի՞նչ պէտք է լինին մեր պարզեւաբայութեանց հանդէսը:

Հիմայ պէտք ունինք փնտռել թէ ի՞նչ ունինք կատարելու մինչեւ վերաբացման թուականն որ տեղի պիտի ունենայ սեպտ. 1 ին, քանի որ բոլոր աղային վարժարանք արձակուրդի մէջ են:

Ազգ. կեդր. վարչութեան վերջին անգամ յղուած Հրահանգին համաձայն մեր թաղային վարժարանք յետ այսօրիկ պիտի կառավարուին թաղային Խորհրդոց տնօրինութեանց տակ, փոխանակ առանձին հոգաբարձութիւն մը ունենալու, որ մինչեւ ցարդ վստակար հետեւանք մ'ունեցած է ազգային դաստիարակութեան նկատմամբ, ըստ որում այս երկու պաշտօնական մարմինք, մին միւսին ստորակարգեալ, յարաժամ անհամաձայն գտնուած են, որմէ վնասուած են վարժարանք:

Այսպէս թաղական Խորհուրդը ուղ-

ղակի պատասխանատու ճանչցուելով աւելի մեծ պարտքեր ունին կատարելիք այս նկատմամբ, վասն զի իրենց տալիք ուղղութեան կախեալ կայ վարժարանաց յառաջագիծութիւնն:

Ի՞նչ են այս պարտքեր:

Մեր մէջ շատ քիչ հաստատութիւններ ունինք որ ենթակայ լինին որոշ եւ հիմնական ուղղութեան մը եւ կամ եթէ ունին այսպիսի ուղղութիւն մը, այնպէս պակասաւոր եղանակաւ կը գործադրուին անոնք որ ակնկալուած արդիւնքը չեն արտադրեր. այս կարգէն են գրեթէ մեր բոլոր թաղային վարժարանք. խնդիրը բարձրագոյն վարժարաններ եւ ուսններով լի յայտագիր մը ունենալու վրայ չէ. խնդիրն այն է թէ ի՞նչ ուղղութիւն պէտք է տանք մեր վարժարանաց որպէս զի կարող լինիլ առանց կէս ճամբան մնալու բոլորեւ գաղութական նոր տարերջը շան մը եւ հիմնաւորապէս աւանդել աշակերտաց այն ամեն առարկայներն որք պիտի դասախօսուին վարժարանաց:

Ուրեմն քանի որ արձակուրդի մէջ կը գտնուինք, թաղական Խորհուրդք իրենց անջեւ մէկ ամիս պայմանաժամ ունին լիովին ուսումնասիրելու հետագայ խնդիրներն:

1. Ի՞նչ կարգի պէտք է վերաբերի իրենց թաղին վարժարանն, առաջին թէ երկրորդական նախակրթարան:

2. Թէ ի՞նչ գումար կրնայ թաղը վճարել իւր վարժարանին առանց թաղային անտուկին վիճակը ծանրաբեռնելու եւ առանց ստիպուելու նորանոր եւ բացառիկ հասոյթի աղբիւրներ որոնելու որպէս զի վարժարանի ծախքը կարող լինի գոցել:

3. Որոշել այն դասատուներն որք պիտի դասախօսեն վարժարանին մէջ մէկ տարի շարունակաբար:

Ըստ մեզ երբ թաղական Խորհուրդք նախապէս իրենց որոշումը տան այս երեք կարգի խնդրոց վրայ, եւ ջանք ընեն այդ որոշումները նոյնութեամբ գործադրելու, վստահ ենք թէ յաւարտ յառաջիկայ դպրոցական տարեշրջանին, վարժարանք շատ աւելի արդիւնք պիտի տան քան մինչեւ ցարդ:

Կը յուսանք թէ երբ մենք լրագրել մէջ այս գունակ հրաւէր մը կը կարգանք թաղային վարժարանաց Խորհուրդներուն, Ազգ. Պատրիարքարանն արդէն այս խնաստով չըջաբերականներ չըկած լինի նոյն Խորհրդոց:

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՄԸ ԱՌ ԳԱԽԱՌԱՅԻՍ

Մասիսի ներկայ թուոյն մէջ մեր ընթերցողք պիտի կարդան թէ Օսմ. կայսերական կառավարութիւնը վերջապէս արտօնութիւն տուած է Պ. Պ. Առլանտէ, Ալթ եւ Սիֆէլտէրի երկաթուղի մը շինել Նիկովիդիայէն մինչեւ Էնկիրիւ եւ անտի ի Տիարպէրի եւ Պաղտատ: Ինչպէս Պատրիարքարանն երբեմն չըջաբերականներ չըկած է գաւառացի ազգայնոց եւ ինչպէս մենք ալ քանիցս առիթ ունեցած ենք խօսելու, գաւառացիք ըմբռնելով թէ իրենց հողերն ո՛ր աստիճան կարեւորութիւն եւ գնոյ բարձրացում կ'ստանան այս ձեռնարկութեան շնորհիւ, պէտք է այժմ առաւել քան երբեք ջանան իրենց հողերը ձեռքէ չհանելու: Այս մասին ամեն զգուշութիւն ուղղակի առնչութիւն ունի իրենց բարօրութեան եւ բարգաւաճման: Կը յուսանք թէ գաւառացի ազգայինք կարող կը լինին գլխովին ըմբռնելու իրենց օգուտն եւ թեթեւամտութեամբ չչարժելու այսպիսի կարեւոր պարագայի մը մէջ:

ԱՂԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՃԱՐԱՆ

Մեր բաղմահայ ոստանին համար Կեդրոնական բարձրագոյն վարժարանի մը պէտքն զգացուած էր երկար տարիներէ ի վեր: Շէնքը պատրաստ էր 1876էն ի վեր, այլ կը ծառայէր իբր կալաթայի նախակրթարան, սպասելով որ վերածուէր Կեդրոնականի: Երջանկայիշատակ Տ. Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեան, որոյ օրով բարձրացաւ այդ շէնք, ջանաց նաեւ դնել զայն իւր կոչման համապատասխան վիճակի մէջ: Առ այս հրաւէր կարգաց հայ մեծատանց, որք յօժարակամ հանգանակեցին կալաթայի կալուածոց պարտքը վճարելու համար հարկ եղած գումարն, որով կարելի եղաւ բանալ Կեդրոնական 1886 սեպտեմբեր 1ին, ողբացեալ Պատրիարքի մահէն յետոյ:

Կրթական այսպիսի հաստատութեան մը հանրին այնքան զգալի եղած էր որ, երբ վարժարանին պատուարժան Խնամակալութիւնն հրաւէր կարդաց աշակերտիլ փափաքողաց, 125 ուսանողներ փութացին գալ արձանագրուել, թէեւ դեռ ընդհանուր տարակոյժ կար վարժարանին բացմանը նկատմամբ: Ազգային մամուլը ժամանակին հրատարակեց թէ այդ 125 աշակերտաց 107ը համարձակեցտններկայանալ ըննութեան եւ թէ ասոնցմէ լոկ 64ը արժանի եղան ընդ ունեւութեան: Կեդրոնական վարժարանի առաջին դասարանը կազմուած էր այլ եւս:

Մեր ազգային սովորութեանց հակա-

աակ, այսքան կարեւոր հաստատութեան մը բացումն առանց աղմուկի եղաւ: Ճիշդ մարտը խօսելով, բացման հանգէս իսկ չը կատարուեցաւ, այլ պարզապէս դասերու սկզբնաւորութիւն մը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 1ին: Խնամակալութիւնը կը յիշէր թէ շատ հաստատութիւններ բացուած էին ի ձայն փողոյ եւ թմբկի, եւ հազիւ մեռեալ ժին գոյութիւն մ'ունեցած էին: Իւր համեստութիւնն այնքան մեծ եւ գուցէ այնքան չափազանց եղաւ որ, տարեկան ընտելութիւններէն յետոյ, պարզեւաբաշխութեան հանգէս իսկ կատարելէ զգուշացաւ: Կարծեց թէ բաւական էր հրատարակութեան տալ Վարժարանին կրթական յայտագիրն, որ արդարեւ կրնայ յաջողութեամբ մրցիլ Կոստանդնուպոլսոյ բարձրագոյն կրթարանաց ծրագիրներուն հետ, եւ ուսուցչական մարմնոյ ցանկն, որ կը պարունակէ անուններ որք հեղինակութիւններ են զանազան ճիւղերու մէջ:

Խնամակալութեան համեստ եւ խոհեմ ընթացքը չը վրիպեցաւ ողջամիտ ծնողաց ուշադրութենէն, եւ շատ պատանիներ դիմեցին յաշակերտութիւն: Անոնցմէ լաւագոյնները միայն ընդունուեցան, այլ ասոնք իսկ պահանջուած հանգամանքները չունէին լիովին, զի կու գային մեր թաղային նախակրթարաններէն, որոց ընդհանրապէս կազմալոյծ վիճակն հանրածանօթ եղած է: Վարժարան մը բանալու համար աշակերտ ունենալու է. ուստի Խնամակալութիւնն ստիպուեցաւ առաջին տարին թիւ շատ ներդաստութիւն ցոյց տալ իւր ընտելութեանց մէջ, այնպէս որ ընդունուած 84 աշակերտաց մէջ միջակներ ալ կրցան սարգիլ: Այս առաջնութիւն միանգամ ընդ միշտ տեղի կ'ունենար, եւ այսուհետեւ Խնամակալութիւնն ալ պէտք չը պիտի ունենայ մեղմել ընդունելութեան պայմաններն: Սակայն գոհ ենք տեղեկանալով թէ միջակ աշակերտաց ութը, ընտելութեան մօտ մեկնած են Վարժարանէն, արհեստի մօտեցու համար, որով բարիք մ'եղած է թէ՛ իրենց եւ թէ՛ Վարժարանին: Մնացեալ 58 աշակերտաց 54ը ներկայացած են տարեկան հարցաքննութեանց, եւ ասոնցմէ 39ը յաջողած են բարձրագոյն դասարան մօտեցու համար հարկ եղած նիշերն ստանալ: Արդիւնքը, ինչպէս կը տեսնուի, յուսացուածէն աւելի գոհացուցիչ է, եւ այսպիսի համեմատութիւն մը հաջուագիւտ է բարձրագոյն կրթարանաց համար: Այս պարագայն կ'ապացուցանէ թէ դաստուր եւ դասառւը հաւասար եռանդով աշխատած են եւ հզօր դրաւական մէջ ապագային համար: Երբ յարենք թէ, բարձրագոյն թիւը 440 լինելով իրր համագումար վեցամսեայ եւ տարեկան գրաւոր եւ բերանացի ընտելութեանց, աշակերտներէն Պ. Գարեգին Տ. Խաչատուր յաջողած է ստանալ 420, Պ. Գրիգոր Սիւքերեան 398, Պ. Խաչիկ Սարգիս 351, եւ որ ի կարգին, ընթերցողը պիտի համոզուին թէ ազգին համար յուսալից գլուխներ կը պատրաստուին այժմ Կեդրոնականին մէջ:

Վարժարանն ունի այժմ 39 աշակերտներէ կազմուած բարձրագոյն դասարան մը եւ 17 աշակերտներէ կազմուած ստորին դասարան մը: Ահա այս վերջիններուն պիտի միանան օգոստոս 26ին ընտելութիւնը նոր աշակերտներն, եթէ յաջողին ընդունուիլ: Սակայն եթէ նորեկներէն ոմանք համար ձակին ընտելութիւն տալ բարձրագոյն դասարանը թեւակոխելու համար եւ յաջող նիշեր ստանան, Խնամակալութիւնը սիրով

պիտի ընդունի զանոնք երկրորդ դասարանին մէջ: Կըլենք թէ այս տարի բազմաթիւ ուսանողներ կան որք անհամբեր կը սպասեն օգոստոս 15ին, իրենց անունն արձանագրել տալու համար: Խնամակալութիւնն, աղքատ դասուց դիւրութիւն մ'ընծայելու համար, որոշած է անցեալ տարւոյ պէս այս տարի ալ ընդունիլ քառօրե թոշակով (տարեկան 3 օսկի) աշակերտներ, բաւական է որ ստացուցուի թէ չեն կարող աւելին վճարել:

Անցեալ տարւոյ դասախօսները պահպանելէ զատ, Խնամակալութիւնն ի պաշտօն կոչած է նոր եւ ձեռնհաս ուսուցիչներ ալ, մասնաւորապէս բարձրագոյն դասարանին համար, եւ մտադիր է ի մօտոյ հրատարակութեան տալ անոնց անուններն:

Խնամակալութիւնն, ի յարգանս Կրօնական Ժողովոյ որ պատրիարքական պաշտօնագրով կը խնդրէր հայկական ձայնագրութեան եւ եկեղեցական երգեցողութեան ներմուծումն Կեդրոնականի յայտագրին մէջ, յանձն առած է աւանդել զանոնք երրորդ եւ չորրորդ դասարանի ուսանողաց: Այս յաւելումէն մեծապէս պիտի օգտին մանաւանդ այն աշակերտներն որք կոչում ունին եկեղեցականութեան կամ մանկավարժութեան:

Կեդրոնական վարժարանն, իւր հնգամեայ շրջանի առաջին տարին բոլորելէ յետոյ, ահա կը պատրաստուի մօտեցնել երկրորդ տարին, ճիս յայտագրով, ընտիր ուսուցիչներով եւ ուշիմ ուսանողներով: Մաղթենք որ հայ ծնողք բաւական սրամիտ լինին ըմբռնելու համար Կեդրոնականին առաւելութիւնները բաղդատմամբ այն օտար հաստատութեանց ուր դեռ կը յղեն իրենց որդիները, ցուցնելով մօտեցող իրենց ոսկին եւ մանաւանդ անոնց ժամանակն, որ աւելի թանկագին է քան զօսկի, եւ յանգէտս պատրաստելով սերունդ մը որ գուցէ ամեն բան լինի հայ լինելէ զատ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՀ Պ. ԿԱԹԿՈՎԻ

Պ. Կաթկով ո'չ եւս է: Համասլաւեանց մեծ պարագլուխը մեռաւ: Այս դէպք եւրոպական կարեւորութիւն մը ստացաւ: Պ. Կաթկով բաւական ժամանակէ ի վեր եղած էր ուղղիչ Ռուսիոյ նեղքին եւ արտաքին աշխարհավարութեան: Այսպիսի մարդու մը կեանքն եւ կատարած քաղաքական ու ընկերական դերը մեր ընթերցողաց ծանօթացնել պարտականութիւն էր համարինք: Միխայէլ Նիքիֆորովիչ Կաթկով 1820ին (ըստ ոմանց 1818ին) ծնաւ ի Մոսքուա, ազնուական ընտանիքէ մը: Կրթութեաց Մոսքուայի Համալսարանին մէջ, եւ տալ Բէօնիկսպերկի եւ Պերլինի գերմանական Համալսարանաց մէջ, ուր անձնուէր աշակերտն էր երեւելի Եւլիինի: Ռուսիա վերադառնալով, Մոսքուայի Համալսարանին մէջ Փիլիսոփայութեան դասախօս անուանեցաւ. բայց 1849ին հրաժարեցաւ, Նիկողայոս Կայսեր կողմէ համալսարանական ուսմանց վրայ դրուած սեղմումներու պատճառաւ: Կաթկովի գաղափարը շատ ազատական էին յայնժամ: 1856ին լրագրապետական առաջին ձեռնարկն ըրաւ, հրատարակելով զՌուսիէ Վեպոնի, յորում կը ջատագովէր նոր

Ազատականութեան գաղափարներն, եւ մանաւանդ կը պաշտպանէր ինքնակառավարութեան դրութիւնն մը, անգլիական Սահմանադրութեան օրինակին համեմատ: Միանգամայն կը յայտարարէր թէ արմատական եւ ընկերավարական կուսակցութեան խորհուրդներուն չէր համակրեր: Բանաստեղծ Դուրկենեւիչ եւ վրպաստան Կոմս Լ. Դոլզոյ եղան գլխաւոր աշխատակիցք այս հանդիսին, որ ցարդ կը շարունակէ: Բոլորնոյ յեղափոխութիւնն եւ այդ դէպքի շնորհիւ Ռուսիա յեղափոխական գաղափարաց ճարակումը պատճառ եղան Կաթկովի սիրգրանց փոփոխման: Կաթկով 1861ին հիմնեց զՌուսիէի Վեպոնի, յորում սկսաւ պարզել Ռուսիէի Վեպոնի մէջ արտայայտածներէն բոլորովին տարբեր գաղափարներ, իրեւ Վեպոնի Ռուսիոյ Առաքեալ լը: Կաթկով եղաւ բուն հեղինակն հոշակաւոր Մուրավիեւի զօրավարին Վիլնա զը կուեւրու 1861ին. եւ Մուրավիեւի խեղճ Լ. հաց վրայ Ռուսիոյ բռնապետական ոյժն ամենայն սաստկութեամբ եւ անգթութեամբ ի գործ դնելով, կ'արժանանայ Կաթկովի լրագրոյն հանապազօրեայ գովեստից: Կաթկով կ'ընէր թէ օրոշնոյ կը մնայ իւր գգացումներն ու բաղձանքները միացնել Ռուսիոյ գգացմանց եւ բաղձանաց հետ, եւ վարուիլ ըստ այն սկզբանց զորս ունի եւ կ'ունենայ ուսու ժողովուրդն, իրեւ արդիւնք իւր քաղաքական զարգացման: «Ռուսացէ՛ք, ռուսացէ՛ք» կը քարոզէր Կաթկով ամեն օր Լեհերուն: Կաթկով ո'չ միայն գովեց զգաւհիւն Մուրավիեւի, այլ եւ նպաստեց անկման Բոլորնոյ խաղաղասէր Կուսակալ Վիլլիսոնի Մարքիզին, որ կ'ուզէր Լեհերուն տալ ընդարձակ մասնակցութիւն իրենց երկրոյ գաղափարներէն: Բայց Կաթկով Բոլորնոյ մասին արդարութիւն ի գործ դնելու գաղափարէն աւելի հրապուրիչ գաղափար մը կը քարոզէր իւր ազգակցաց, այն է՝ «Ռուսացումն Ձարին Տէրութեան»: Եթէ Լեհաստանի մասին հակաբնական քաղաքականութիւնը կը պաշտպանէր, պաղթիկեան գաւառաց մասին ո'չ նուազ սաստկապէս հակադրման էր, եւ իրօք, Կաթկով էր ամենէն ազդեցիկ լրագրապետն որ զառաջինն հոշակեց թէ Ռուսիա Ռուսաց պէտք է լինի: Դիւրահասկնալի է ուրեմն թէ ինչպէս շահեցաւ թէ՛ կառավարութեան եւ թէ ժողովրդեան համակրանքը:—Կաթկով օգտակար էր կառավարութեան, եւ ժողովրդեան սրտին մէջ հայրենասիրութեան եւ ազգային գիտակցութեան կայծը կ'արձարձէր, որով դիւրաւ շահեցաւ ժողովրդականութիւն:

Կաթկով թէեւ քաղաքական մարդ եւ հրապարակախօս մ'եղած էր, չմոռցաւ իւր համալսարանական յիշատակներ, եւ իւր աշակից Լէոնիդիչի հետ ջատագովեց օգտական դրութիւնն, հին շեղուաց ու գրականութեանց ուսուցումը: Ժամանակին հանրային կրթութեան նախարար Կոլոզիւնի ընդդիմութեան վրայ, 1865ին Կաթկով իրեն յատուկ ձեւմարան մը հիմնեց ի Մոսքուա, որ դեռ կը շարունակուի, «Լիկէոն Մեծ-Դուք» Նիկողայոսին անուամբ: Կոլոզիւն ինկաւ յաջորդ տարին, եւ Կաթկով եւ Լէոնիդիչ յեղաշրջեցին Տէրութեան բոլոր գիմնապիտներուն դասընթացը: Դասական կրթութեան նոր օրէնքն ի գործ դրաւ Դոլզոյ Կոմս, զորդմամբ Կաթկովի հակառակ բովանդակ ուսման մամուլը ընդդիմութեան, եւ 1880ին, Դոլզոյի մահէն յետոյ:

տոյ, Կաթկով յաջողեցաւ անփոփոխ գործադրել տալ նոյն օրէնքը:

Ալեքսանդր Բ.ի սպանումէն ետքը, Կաթկով եղաւ ծանուցեալ պետ «Ազգային կուսակցութեան», եւ Կաթկովի ազդեցութեամբ էր որ ի գերեւ ելաւ Առաջին Մեխիքովի ազատական գաղափարն, որ կ'առաջարկէր բոլոր նահանգաց պատուիրակներէն բաղկացեալ տեսակ մը Խորհրդարան կազմել Ռուսիոյ երկու մայրաքաղաքներէն միոյն մէջ: Կաթկովի այս յաղթանակ եղաւ պատճառ անկման ներքին գործոց նախարար Առաջին Մեխիքովի, եւստական նախարար Պ. Ապագայի եւ պատերազմական նախարար Միլուտին գործակարի: Կարծեցեալ «Ազգային» եւ յետագիւական ուղղութիւնն յիւր գաղափարակէտ հաստատեալով: Կաթկովի առաջարկեցաւ հանրային կրթութեան նախարարութիւնը, զոր յնդուներէ, առաւել շահաւոր, առաւել պատուաբեր եւ նուազ գծուարին գտնելով Մոսկ. Վերսալէի խմբագրապետութիւնը: Բայց Կայսեր Խորհրդականի պատուակալ տիտղոսն ընդունեց:

Այս միջոցին, իրեւ հետեւանք իւր քաղաքական յետադիմական ուղղութեան, Կաթկով փոխեց իւր կրթական ուղղութիւն եւս, գերմանական-պատական կրթութեան տեղ ընդգրկելով ծայրայեղ սլաւեան դըպրոցին ջատագոված կրթութիւնը: Կաթկով հետեւապէս ջանաց համալել կրթական նոր նախարարն, զՊ. Տէլիեանով, ընջելու 1865ի համալսարանական կանոնագրերն, որոց հաստատման ինք (Կաթկով) մեծապէս նըստատած էր: Այս կրթական յետադիմութեան Կաթկով աչքի առջեւ ունէր ոչ թէ կրթական այլ եւ այլ գրութեանց ներքին արժէքն, այլ Ռուսիոյ քաղաքական շահն, որուն պարզ գործիք մը կ'ուզէր ընել կրթական գրութիւնը:

Քաղաքագէտ մը որ հանապազ կը հոշակէր թէ Ռուսիա, զիւր արդի մեծութիւն պահելու եւ տշխարհի առջեւ աւելի եւս մեծնալու համար, պէտք է ուսնացնէ Տէրութեան այլ եւ այլ տարրերն, այնպիսի մարդ մը, կ'ըսենք, հարկաւ չէր կըրնար հաշտ աչօք նայիլ Գերմաններուն, որք, իրեւ գլխաւոր գործիք Ռուսիոյ մեծութեան, դարձ մ'ի վեր գրէթէ իրենց մեծանորէ ըրած էին Ռուսիոյ վարչական պատենները: Կաթկով գրէթէ միշտ հակադրման եղած է, եւ բաց ի կրթական գրութեան, մերժած է ամեն բան որ գերմանական է: Ռուս կառավարութեան վերջին հակադրման տնօրինութիւնը եւս Կաթկովի լրագրոյն մէջ յաճախ պաշտպանուած էին, իրեւ էական՝ ուստ տարրին շահուց պաշտպանութեան համար ընդգէմ գերման տարրին:

Բարոյական խնդրոց մէջ ջերմ կրօնասէր քաղաքական խնդրոց մէջ ջերմ սլաւասէր կամ համապա ետն: Կաթկովի խնդրոց մէջ ծայրայեղ պաշտպան-գրութեան կուսակց, եւ կրթական խնդրոց մէջ յետադիմական, — այս էր Կաթկովի վերջնական նըկարագիրը: Ժողովրդային դպրոցները կըբերին ուղղակի հակոթութեան ներքեւ զնոյն նոր օրէնքներն եւս Կաթկովի նորագոյն եւ վերջին ներքէն մէջ Այս գրութիւնն պիտի ծառայէ որ սերունդի իւր առաջին տարրոց մէջ իւր քաղաքային եւ բարոյական խնդրոց սկզբունքներով, որք Կաթկովի համար էին գլխաւոր յետադիմարար իւր ուսնակութեան եւ այժմեան քաղաքական կողմնակցութեան: 1884

Վերադառնալով Օրէնքին մէջ ալ, զոր ուսն Կառավարութիւնը դոյզն ինչ փոփոխամբ ի կիր կ'առնու հայ վարժարանաց մէջ, կարելի է նշմարել Կաթկովի գաղափարը: Գիկը յիշուի թէ այդ Օրէնքով աւելի եւս ոյժ տրուած է հայ եկեղեցական իշխանութեան, ի մասին հայ մտնկտոյն կրթութեան, տըրամագրելով թէ վարժարանաց տնօրէնք առաւելապէս հայ եկեղեցականաց մէջէն պիտի ընտրուին: Ռուս Կառավարութիւնն այսպէս անուղղակի կը ճանչէ թէ հայ եկեղեցականութիւնը կարեւոր դեր մ'ունի կատարելու Ռուսիոյ մէկ ու կէս միլիոն Հայերը պահպանելու համար իմացական, ընկերական ու քաղաքական ուղիղ սկզբունք մէջ:

Կաթկովի հակադրման ոգին մընց զնա ջատագովելու Ռուսիոյ եւ Ֆրանսայի բարեկամութիւնն եւ միշտեւ իսկ գաշնակցութիւնն: Եւ Ֆրանսացիք, որք շատ կ'ախորժին այս գաղափարէ, — զի յայդմ կը տեսնեն հաւանական միջոց մը՝ Ֆրանքո-ուս գաշնակցութիւն մը հանելու Գերմանիոյ դէմ, — Կաթկովի սուգը կը բռնեն այժմ: Իւր երկրի մէջ եւս Կաթկովի մահն ընդհանուր սուգ պատճառեց: Կայսրն իւր պատանեկութենէ ի վեր մտերիմ Խորհրդատուն եղող հրապարակագրին մահուան համար իւր խորին վիշտն յայտնեց նորա այրի կնոջ, հեռագրաւ մը յորում կ'ըսէ թէ «Ռուսիա անջինջ պիտի պահէ Կաթկովի գերազանց արժանեաց եւ հայրենասիրութեան յիշատակն»: Իրեւ գրական մարդ, Կաթկով կը թողու յունական փիլիսոփայութեան պատմութիւն մը, եւ մեծ բանաստեղծ Բուշինի կենսագրութիւնը:

ՀԱՅՔԻ Ի ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ

ՁԱՄՈՇՈՒՅՎԱՐ ԵՒ ՀԱՅՔԻ.—ՄԱՏԹԻԱՍ ԹԱԿԱՒՈՐՆ.—ՌՕՁԱ ՍԱՆՏՈՒ

Ձէի կրնար Ձամօշի հովիտէն մեկնիլ առանց այցելու Ձամօշու վարի հայաբնակ քաղաքը: Ձայն գոված էին ինձ իւր Դրանսիականիոյ քաղաքներուն ամենէն աւելի մաքուրն ու աղէկ կառուցեալն, եւ կը յուսայի հոն գտնել ինքնատիւ ձեւով շէնքեր, որոնք ունենային իրենց պատերուն վրայ Պարսկաստանի արեգական մէկ հեռուոր ցոլացումն: Հայկական տունները հունգարական տուններէն չեն տարբերիր ոչ մի ճարտարապետական գծով, եւ արդարեւ Օրտուպատի եւ Երեւանայ բնակարանները չեն յիշեցներ: Բայց գէթ Գօլօսովարի տանց վրայ սա առաւելութիւնն ունին որ գարշելի փոսերով չըջապատեալ չեն: Փողոցներուն մէջ ընացեալ ջրակոյտներ չկան, եւ քաղաքը Ձամօշի մի կղզւոյն մէջ հանրային պարտէզ մ'ունի, դաւար պուրակով, թատրոնով եւ երաժշտական հովանակով: Այս ալ իրօք ինքնատիւ բան մ'է այնպիսի երկրի մը մէջ ուր հանրային շահն ամենեւին նկատողութեան առնուած չէ: Ասիացի հայկապանց սերունդը քիչ չգոռողանար այն հաճոյ հակապատկըզմ զոր կը ներկայացունէ իրենց փոքրիկ բնակատեղին, զրացի Մաճառներուն եւ Ռուսներուն փրատակ քաղաքներուն հետ բաղդատուելով:

Ձամօշու վարի Հայք հովիտէն հեռու են: Իրենց եկեղեցին, որ իւր ծանր կոնքով կը բարձրանայ ցած տուններուն վերեւ, ոչինչ

ունի թանկագին, թէեւ լուսարարը, զարմացական շատ մը բացագանչութիւններով, Ռիւպէնի կարծեցեալ մէկ իւղանկարը կը կը ցուցնէ հոն: Պահարան մը կը պարունակէ ոսկիէ ու արծաթէ բանուածքներով ծանրաբեռնեալ հին զգեստներ, որոնք ատենօք արարողութեանց միջոցին կը գործածուէին, եւ, խորանին վրայ, ի տես դըրուած են հայերէն գրքեր զորս դեռ գիտեն կարգաւ, այլ ոչ ոք կը հասկանայ: Մեր կարճ այցելութեան միջոցին զմեզ ամենէն աւելի հետաքրքրող բանը, զմեզ առաջնորդող հայուն եւ իւր որդւոյն խօսակցութիւնը եղաւ: Երկուքն ալ ի էին այն տարօրինակ ազգասիրութեամբ որ ոչ հայրենի հողէն կը ծագի, բանի որ Հայք օտար երկրի մը վրայ կ'ապրին, եւ ոչ ալ ցեղէն, քանի որ տարբեր կրօններու հետեւողք ալ յարաբերութիւն չունին իրարու հետ, այլ միայն կրօնական կապէն: Երբ մեր երկու խօսակիցներն իրենց կրօնական հասարակութեանը վրայ կը ճառէին, իրենց աչքերը կը փայլէին ուրախութեամբ: Խանդով մեզ կը ներթողէին իրենց քարոզչին գիտութիւնը, իրենց վարժարաններուն կանոնաւորութիւնն, իրենց վաճառականներուն բարեյաջողութիւնն: Երբ Հրէից վրայ տեղեկութիւններ խնդրեցի, դիտեցի թէ զգայուն կէտին դպած էի: «Ո՛հ, գոչեց որդին աշխոյժով, հոս անոնք չեն յաջողիր, եւ արդէն մողձացաւ անոնց կէսն սպաննեց»: Մեր հայը, թէեւ այս պատասխանէն հաճոյք զգաց, բայց պատշաճ դատեց միջամտել իւր ժառանգորդին անտանձ լեզուն զսպելու համար:

Եկեղեցիէն դուրս ելնելով, մի քանի ժամ անցուցինք վաճառատուններն այցելելով, փողոցները եւ հանրային պարտէզը շրջելով, գետակին եզերքը ման գալով: Բայց, մեր բոլոր պտոյտի միջոցին, անկարելի եղաւ մեզ հայուն մը տեսնել: Միայն մի անգամ, կրկին ապակիէ փեղկի մը ետեւէն նշմարել կարծեցինք իգական դէմք մը որ օտարականներուն վրայ գալտ նայուածք մը կը նետէր եւ, հանրային սրտախիղին մէջ, երկայն շրջապագետով երկուստուրք արագապէս փախան մեր առջեւէն: Ձամօշու վարի Հայք իրենց Արաքսի հովտին համազգիներուն չափ անգութ նախանձոտներ չեն: Իրենց կիները ճամբիտ գերութեան մը չեն դատապարտեր բնաւ: Երիտասարդ կնոջ չեն արգիլեր, որ իւր հօր եւ եղբօր հետ խօսի, եւ այս կանոնին խիստ պահպանումն ապահովելու համար բերնին վրայ չեն դնէր պատանք մը, տեսակ մը գայլ որ անկարելի կ'ընէ խօսիլ: Բայց առանց այնքան բարբառս լինելու որքան կը ներէին իրենց հին սովորութիւնները, դեռ զարմանալի կերպով խիստ են, եւ իրենց կիներուն կեանքը կանանցին մէջ կ'անցնի գրեթէ ամբողջովին: Քանի մը տարի յառաջ, երբ հունգարացի կառավարիչը գծել տուաւ այն մեծ ուղին որ կ'անցնի Ձամօշի հովտին մէջէն, երկրաչափները բնականաբար ուղեցին ուղին անցունել Ձամօշու վարի վաճառաշահ քաղաքէն: Բայց տեղւոյն վաճառականներն, որք սակայն շատ աղէկ կը հասկանան գիւրին փոխադրութեանց էական կարեւորութիւնն, ազգուսապէս մերժեցին այն ընծայն զոր կ'ուզէին տալ իրենց: Կը վախնային որ ուղին, օտարականներ բերելով, իրենց կիներուն հետաքրքրութիւնը չ'աւելցունէր, անոնց շտապ ճամբորդութեանց եւ աշխարհ տեսնելու փափաքն, եւ զանոնք ունայնամիտ եւ պջրող չընէր:

Վերջապէս շահեցան իրենց դատն ի շնորհս իրենց ոսկիներուն, եւ իրենց քաղաքն առնուողակի կերպով միայն կը յարի մեծ ուղիներու ցանցին՝ կաղամբներու երկար ծառուղիով մը եւ Զամօշի վրայ ձգուած փայտեայ կամուրջով մը։ Արդեօք բարեբախտութիւն պիտի ունենա՞ն նաեւ աղատիլ այն երկաթուղիէն որով կը սպառնան անոնց, թէ ոչ՝ շահասիրական ոգին, զըրգուռելով ի տես չոգեչարժ մեքենայից եւ կառաց, իրենց կարծիքը փոխել պիտի տայ անոնց։

Ինչ որ ալ ըլլայ, հաւանական կ'երեւի թէ քիչ տառնէն հայերը Դրանսիականիոյ զանազան ցեղերուն մէջ որոշ խումբ մը կազմելէ պիտի դադրին։ Անոնց ընտանիքները քիչ բազմութիւն են, մանաւանդ Ռուսականացոց ընտանիքներուն հետ բաղդատելով։ Միանգամայն դէպ ի Բէշլա, Վիէննա եւ Արեւմտից միւս մեծ քաղաքները գաղթականութեան յարածում մը անոնց թիւը կը նուազեցունէ։ Վերջապէս, մնացողները, թէեւ ստէպ կը ճանչուին իրենց ծանր սեւ մազերէն, նշանաւ աչքերէն, թուխ դէմքէն, թանձր շուրթերէն, կամաց կամաց կը հունգարացան։ Կորսնցողացած են իրենց լեզուն, կը փոփոխեն իրենց բարբերն, եւ իրենց պատմութիւնը կը սկսի խառնուիլ Հունգարացոց պատմութեանը հետ որք զիրենք ընդունած են իրենց քաղաքներէ մէջ։ Այդ հունգարացիան այլանդակ մէկ օրինակը մեզ ներկայացաւ մեր կարճ պատմութիւն միջոցին (1875)։ Ազնւական դիմօք պարոն մը դէպ ի մեզ յառաջացաւ ամենասիրուն ժպտով մը եւ մէկ քանի քաղաքավարական խօսքեր ուղղեց մեզ։ Այդ անձը մեծութեան խենդութենէն բռնուած հայ մէկ։ Բայց փոխանակ երեւակայելու թէ առասպելեալ Հայկն, աստուածային Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը կամ Հայոց պատմութեան մէկ ուրիշ երեւելի անձն է, ինքզինք Մաճառաց Մատթիոս արքային տեղ դրած է։ Հունգարիոյ փառաւոր անձնաւորութեանց մէջէն ընտրած է իւր զիւցազնը։

Եթէ պատիւ ունեցանք «Մատթիոս» թագաւորին կողմէ շնորհալի ողջոյն մ'ընդունիլ, ընդհակառակը չմտաբերեցինք իսկներկայանալ երկրին ամենէն աւելի երեւելի անձին, հոշակաւոր Ռօզա Սանտօնին, որոյ անունը բովանդակ Հունգարիոյ մէջ հնչած է։ Ինքն եղաւ ամենէն աւելի խիզախ Պէթեքը, ամենէն աւելի յանդուգն աւազակն որ Բաշաշի բնակիչքը դողացուցած ըլլայ երբեք։ Սառսուռ կը զգային անոր անունը լսելով, բայց կը հպարտանային տեսնելով որ Հունգարիա կեանք տուած է այսքան քաջ մարդու մը։ Երբ անկախութեան պատերազմը ծագեցաւ, աւազակ ըլլալէ դադրեցաւ նա՝ զիւցազն դառնալու համար։ Բէթեքօֆի անոր քաջագործութիւններն երգեց, եւ բոլոր ճամբարներուն մէջ յանգերգներ կը հնչէին ի պատիւ Պէթեքին։ Եթէ ռազմադաշտի մը վրայ մեռնելու բախտն ունեցած լինէր, վիպասանք զինքը զրեթէ պիտի աստուածացունէին, անիրաւութեանց յարգարիչ մը պիտի ներկայացունէին զայն, արդարութեան ասպետ մը որ դաշտերը կը չրջէր պատժելի բռնաւորներ եւ պաշտպանելի անմեղներ փնտռելու համար։ Գլխաւորաբար ողջ մնաց եւ օր մ'ալ բերդէն դուրս ելաւ։ Նորէն պարզ չարագործ մը դառնալով, գողերու եւ մարդասպաններու խումբի մը գլուխն անցաւ, եւ երբ վերջապէս յաջողեցան ձերբակալել

զայն, խղճին վրայ քանի մը հազար ոճիրներու բեռն ունէր, բեռ դուր սակայն կը կրէր ամենայն թեթեւութեամբ։ Պէտք եղաւ դարձեալ բանալի մեծ մարդն եւ Զամօշու վրայ բանալի պատիւ ունեցաւ ընդունիլ զայն իւր հիւրերուն շարքին մէջ։ Թերեւս Ռօզա Սանտօնի խանդավառ բարեկամներն էին որ, մաղձացաւին ամենասատիկ ժամանակը, արձակել տուին հունգարական երեք քաղաքներու բանտարկեալները, պատրուակելով թէ համաճարակ հիւանդութիւնը պիտի կարենար բանտերուն մէջ գտնել կեղրոն մը ուսկից գար ապա վարակել ամբողջ երկրին մէջ։ Բայց եթէ այդպէս է, Զամօշու վրայ Հայք նենգաւորաց տարածած լուրերուն առջև կըրցած են փակել իրենց ականջն, եւ Ռօզա Սանտօն մնացած է փականքի տակ։

ԷԼԻՁԷ ՌԵԳԼԻԻ

Թարգմ.

ՄԻԲԱՅԷԼ Յ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

ԳԱԻԱՌԱՅ ՎԻՃԱԿԸ

Ծածկեալ ցաւերն անդարման կը մնան. ուստի պարտք կը համարիմ ինձ՝ ազգ. մամուլի միջոցաւ, ազգին ու անոր ղեկին ի ձեռին ունեցող անձանց ուղարկութեան ներկայացնել բազմազայ նահանգի մը ազգային տխուր վիճակը։

Տրագիկոնի կուսակալութեան ճանկի նահանգը կը պարունակէ երկու հազար տան մօտ հայեր, որոնք տուրեւառով ըզբաղելու համար, Օսմանեան Ասիոյ ներքին այլ եւ այլ գաւառներէն գաղթած են այս ծոցեղերեայ նահանգին։ Այս բազմազայ գաղթականութիւնը՝ թէեւ նահանգիս այլ եւ այլ կողմեր ցրուեալ, սակայն գլխաւոր քաղաքներէն՝ Սամսունի, Պաֆոսի, Զարշամպայի, Իւնեայի, Թէրմէշի ու Ֆաթիցայի մէջ բաւական ամփոփ կերպիւ խմբուած լինելով, իրաւամբ կը պահանջուի որ՝ այս քաղաքներէն իւրաքանչիւրն ազգային քան զարդիս լաւագոյն վիճակ մ'ունենայ։ Սոյն վեց քաղաքներէն ամենն ալ՝ բաց ի եկեղեցիէ, ունին իրենց ազգ. ուրոյն նախակրթարանն, որոց մեծագոյն մասին վիճակը — ցաւալի է ըսել — պատիւ չբերեր ազգին։ Միայն Սամսունի ու Իւնեայի վարժարանք քիչ շատ բարեկարգ են, այն ալ ի շնորհս տեղացոց ջանից միայն, քանզի՝ ինչպէս հետեւեալ տողերուն մէջ պիտի պատմեմ, նահանգն ամբողջ Ազգ. կեդր. վարչութեան հոգածութիւնը չի վայելեր զժբաղդաբար։ Թողլով զՖաթիցա ու Թէրմէշ ուրտեղի հայք այնքան բազմութիւն չեն, անցնիմք նկարագրել զԻւնեայի հանդերձ հազար հայ տուն ունեցող Զարշամպայի եւ երեք հարիւրի մօտ հայ ընտանիք պարունակող Պաֆոսի ազգ. տխուր կացութիւնն, զոր ըստ արժանեոյն պաղելու համար բաւ է ըսել թէ առաջնոյն ազգայնոց մէջ ժամանակէ մ'ի վեր տիրած գլխաւորութիւնը թէեւ մասամբ հանդարտած լինել կը թուի, սակայն վարժարանն՝ որ տարիէ մ'ի վեր խիստ ցաւալի վիճակի մէջ եւ գրեթէ փակուած է, տակաւին կարելի չէ եղած բարեկարգել իսկ երկրորդին ազգ. նախակրթարանն ալ՝ որ առաջնոյն բազմակից էր ժամանակէ մ'ի վեր, մի քանի ողջախոհ ազգասէրներու ճգանց շնորհիւ տակաւին նոր բացուած է, եւ կը կասկածուի որ մի՞ գուցէ բարեկարգութեան այս առաջին քայլը խոչընդոտներու հանդիպի. վասն զի Պաֆոսի ազգ.

կնճռոտութիւններն՝ յորոց գլխաւորն է նախորդ Թագ. խորհրդականաց համարատուութիւնն որ Ամասիոյ Սաաֆ. Տեղապահին յախուռն ընթացքով աւելի կնճռոտեցաւ քան լուծման մերձեցաւ, տակաւին անյոյժ կը մնան։ Եւ միթէ այս հայաբնակ վայրեր՝ իրենց ազգ. պէտքերն հոգալու բաւական դրամ ու գործնական կարողութիւն չունին։ Համազուած եմ ու կրնամ ապացուցանել որ ունին, կրնամ հաստատել նաեւ թէ Սամսուն եւ Իւնեա ալ՝ որոց ազգ. գործոց ընթացքն առաջնոց հաւասարելէ հետի է, կրնան աւելի լաւ եղանակաւ տնօրինել իրենց ազգ. գործերն։

Թէ ինչ է իրաց այս տխուր կացութեան պատճառն. անցնիմք պարզել զայն։

Երկու հազար տուններ բաղկացեալ այս հայ գաղթականութիւն՝ անպաշտպան եւ լքեալ հօտ մ'է, եւ անգրաւելուական ու ամերիկեան մարդ որսներուն պատրաստ որ մը։ Զինքը բաղկացնող այլ եւ այլ գաղթական կարգներն եւ իւր մէջ գտնուած այլ եւ այլ բաժանութիւններ սիրաշահելով միացնելու կարող բանիբուն առաջնորդի մը խնամոց չառ չառ պէտք ունեցող այս ժողովուրդը բնաւ Ազգ. Պատրիարքարանի ուղարկութեան առարկայ եղած լինիլ չի թուիր։ Այս բազմութիւն հայեր՝ թողունք որ յատուկ առաջնորդ մը չունին, այլ եւ ուրիշ ո՞ր եւ է գաւառի մ'առաջնորդական իրաւասութեան տակ ալ չեն գտնուիր։ Սամսուն ու Պաֆոս՝ հանգուցեալ Եդեսիանի պաշտօնավարութեան ատեն ծագած խռովութիւններէն ի վեր, բաժանեալ են Ամասիոյ վիճակէն եւ ցարդ անգլուխ կը մնան։ Զարշամպա եւս՝ որ իւր չրջակայքն առաջնորդական ուրոյն վիճակ մ'է եղեր, անկախութեան նոյն ցաւալի կացութեան մէջ է։ Այսպէս իմա եւ միւսներն։ Սոյն քաղաքաց տաւ գերիցունք՝ թէեւ առաջնորդական փոխնորդի տիտղոսը կը կրեն, սակայն սոյն տիտղոսը լոկ անուանական է, քանզի այդ Արշապատ ինչպէս պատարաւի տառն ո՞ր եւ է առաջնորդի անուան յիշատակութիւն չընելով հանդիսաւոր կերպիւ կ'ապացուցանեն, իրենք ալ չեն գիտեր թէ ո՞ր տաւնորդին փոխանորդն են։ Տեսնուեցաւ, արդ որ իւրաքանչիւր քաղաքի ազգ. գործոց տնօրինութիւնն ի ձեռս ժողովրդեան միայն մնացած է, ուստի՝ ի պահպանութիւն ազգ. իրաւանց ու շահուց, կը մնայ մեզ մաղթել որ դոցա մէջ՝ զմիմեանս սիրաշահելու եւ ազգ. գործերը բարեկաւ եղանակաւ վարելու կարող սրտի ու մտաց տէր անձինք եթէ կան, երկինք բազմացնեն գտնուք, եթէ չի կան՝ Աստուած այնսիսիներ յարուցանէ... ի քարանց, քանզի առաջ մշակելու պտուղ յուսալ անկարելի է։ Նահանգիս բնակիչք՝ ուրոյն կամ միասին դիմում ըրած են քանիցս Ազգ. կեդր. լիաւնութեան եւ իրենց այն ցաւոց դարման խնդրած։ Բայց զժբաղդաբար իրենց ձայնն անխելի մնացած է։

Իրաց այս տխուր վիճակին բնական հետեւանքը կը լինի հայ աշակերտաց օտար վարժարաններ յաճախելն եւ ազգային ու կրօնական զգացմանց թուլացումն։

Այս ամենն՝ ճանկի նահանգին համար ձեռնհաս առաջնորդի մը պէտքն զգալի կ'ընեն. եւ ես՝ այս մասին առ այժմ այսքան գրել բաւական համարելով, կը վերջացնեմ գիրս ու կը մաղթեմ որ մեռեալ տաւ գիրն ինքնու չի գաղաղարտուելով, արդիւնք մը յառաջ բերէ ի նպատակ այն ազգայնոց որոց ցաւալի կացութիւնն ոչ նուազ վիշտով նոյն կարաւորեցի վերորդեալ տողերուն մէջ։

26 Յուլիս 1887

Սամսուն

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՏԵԱՆԻՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ᠭ ᠠ ᠯ ᠦ

ԹՕԲԱԹ, 10 յուլիս

Զիլէ՝ ընդարձակ գաշտի մը մէջ բլուր
մը շրջապատն հիմնուած է։ Այն վերաբեր
թօքաթի սանձագին, ուրկէ հեռի է Վ
ժամ դէպ ի արեւմուտք։ Իբրեւ հին ինչ
կայ այդ բլուրին վրայ մի հին պարիսս
գրեթէ 500 մետր շրջապատով. այս պա
րիսս հակառակ իւր այնչափ հաստատու
լինուածքին այժմ կիսովին փլատակ եղած
է, որու ներքը մի քանի կողմերէ իւր դի
տարսն պատին հաստութեան մէջ սենեկ
նման խորշեր կան, ուրկէ կը դիտուի Զի
լէի գաշտը։ Այս յուսացուէր որ այս պատին
ներքը կամ գոլթը գտնուէր ո եւ է արձա
նագրութիւն, սակայն իբր մի հին նշան
պատին արտաքին կողմը բարձրը դրուած
մի խաչէ զատ բան չի տեսնուիր։ Այսին
թէ հին գրերով արձանագրութիւն կա
նդեր մեծ դրան արտաքին կողմը. սակայն
զայն գծադրարար քարգեր են եւ իրօք
այդ արձանագրութիւն պարունակող քարին
տեղ այժմ պարապ է։ Ուրիշ կողմեր ալ
արձանագրութիւն ըլլալը կը յուսացուի.
քանզի կը տեսնուին թուրքերէն դրուած
քարեր՝ որք պատին մէջ ուրիշ քարի տեղ
դրուած են. շատ հաւանական է որ այդ
քարին տեղ գտնուած նախկին քարն հին
արձանագրութիւն պարունակէր։ Այս բլու
րէն զատ դարձեալ գաշտին մէջ քաղաքէն
3 քառորդ ժամ հեռի ուրիշ բլուր մը փոք
ուելու ժամանակ հին քարեր եւ արձաններ
մէջ կը պատմեն, որոց մէկ օրինակը բեր
ուած է Հայոց գերեզմանատունը։ Այս
արձան փոքրիկ դիրքով կանգուն պատկեր
մէջ ձեռքը կուրծքին մօտ գաւաթ մը բռն
ած եւ գլուխն ալ թուրք հօճաներու պէս
բան մը փաթթած։ Այս արձանին քրիստո
նէութեան ժամանակէն առաջ լինելը կաս
կած չի վերցնել։ խիստ հին է, եւ վրան
քրիստոնէութեան ժամանակի յայտարար
մի նշան չի տեսնուիր։

Այս բաղադր զարդիս վաճառաւահ եւ այն
նահանգին կարեւոր բաղադրներէն մին է։ Ունի
4000 տուն բնակիչ որ կը բաղկանայ թուրք
հայ եւ գնչու հասարակութենէն . հայերը
400 տուն են . գնչուք 40-50, մնացեալը
թուրք են . Յետագիւմութեան մասին երկու
ազգերն ալ (թուրքերն ու հայերն) իրար
կը գերադանցեն . մանաւանդ հայերը խիստ
ազնու ու անհոգ մնացած են : Ասկէ
առջ հոս եկող դացող առաջնորդներն ալ
գրեթէ բնաւ հոգ չեն տարեր այս տեղե-
րու, ոմանք սրգողելով եւ ոմանք անտար-
բերութեամբ։ Մեր առաջնորդներէն շատեր
կը գանգատին հայ ժողովուրդէն ու կը պա-
հանջեն որ ժողովուրդն ամեն կերպով պատ-
րաստուած ըլլայ։ Ուստի երբ այսպէս տա-
կաւին անկիրթ ժողովուրդի մը կը հանդի-
պին մէկէն ի մէկ կը վհատին ու երես կը
դարձնեն, առանց մտածելու որ ամենէն
աւելի այսպիսիներն ուղղութեան բերել է
իրենց դործը։ Պատրաստուած ու կիրթ
ժողովուրդ մը առանց առաջնորդի ալ էւր-
ոպ կառավարուիլ։ Ահաւաստի այս կերպով
Քիլիկիայն կարեւոր տեղ մը որ յառաջդի-
մելու ու զարգանալու համար ամեն դիւ-
րութիւններն ունի՝ այսքան տարի երեսի
վրայ կը մնայ . ազգային իրաւունքներ կը
կորուստուին թաղական կոչուող մի քանի

շահախնդիրներէ ի շնորհս մեր անհոգ առաջնորդաց ։ Ասկէ 2-3 ամիս առաջ Թօքաթի նորընտիր տեղապահ Ս.Հայրը՝ Մամբրէ վարդապետ Բզնունի՝ որ արդէն Նիքոսարի մէջ իւր ցցուցած ջանիւք ու խոհեմ կառավարութեամբ ժողովրդեան համարուամբ գրաւած էր՝ այն տեղ երթալով ցտարիէ ի վեր ազգային տրոց ու եկամուտից գորդեան հանգոյց դարձած հաշիւները կարգադրելու ձեռնարկեց, որուն համար կանխաւ քանիցս ուրիշ առաջնորդաց հանրադրերով դիմած ու կարգադրումը պահանջած էին, բայց դժբաղդաբար առաջնորդը իրենց հանգիստը չվրդովելու եւ կամ թերեւս ապագայ փնտ մը չլրելու հեռատեսութեամբ՝ անսալով թաղականաց սուտերուն՝ ժողովրդեան ազազակը իրենց կոկորդին մէջ մարեցնել տրւած են ։ Մամբրէ վարդապետ ի սկզբան քաղցրութեամբ կամեցաւ առնել հաշիւներու Սակայն թաղականը վարժուած լինելով քաղաքագիտութեամբ եւ գործը երկարածը գելով առաջնորդներն յուսահատեցնել ու այնպէս ճամբել այս ընթացքը բռնեցին եւ այս անգամ Սակայն Մամբրէ վարդապետ յայտնելով որ իւր պաշտօնն է ազգին իրաւունքն ու պատիւը պաշտպանել՝ յայտարարեց որ առանց հաշիւն առնլու եւ առանց հասկնալու թէ այսքան տարիներէ վեր գոյացեալ եկամուտը ո՞ւր գացած են, չպիտի մեկնի ժողովուրդն ալ միաբեան ազազակեց թէ անկարելի է, չենք թողուր, մինչեւ որ մեր հաշիւները չհասնեն ։ ուստի հաշուետես մասնախումբը կազմուելով հաշիւները տեսնուեցաւ եւ 30,000 զրուջէն աւելի ստալ թաղականաց կոկորդն անցնին եւ տեստի տեսակ զեղումներ գործուին հասկցուեցաւ, որոնց անհրաժան պատմութիւնն հոս զանց կ'առնու՝ պարզ թղթակցութեան մը չընանէն ուրս չենելու մտօք ։ Ազգը բաց ի եկեեցւոյ մէջ գոյացեալ հասոյթներէ տարուարի 500 օսմ ոսկի կալուածներէ կ'ընունի Ս.յո գումար ա'լ աւելի պիտի լինէր թէ ազգին առաջին կալուածն եղող Պէնթաթանը ապօրինաւոր կերպով վարձուրուած շինուէր Սմեն տարի շատ խաթալանք կ'ուզէն ուրիշներու կրկինը վըարել ու իրենք նստիլ ազգին խանութերուն մէջ, բայց թաղականը առանց աւերդի գրութեան իրենց ազգականներն կուտան ամենացած գներով, եւ չեն նսար ժողովրդեան որ բարձրաձայն կ'առաջակէ թէ ազգին իրաւունքը կը կորսուի յս տարի տեղապահին երթալէն առաջ արդէն մուրհակներ տրուած առնուած լիւրն, ուրիշ տարիներ այս կերպ չլինեալ համար այժմէն հրահանգ տուաւ Ս.յոն ու լուծեց թաղականները զանոնք սկարող ու զեղծումներ գործող հոչակեւ իւր եւ նոր ընտրութեան համար հրաժան

Այս տեղի վաճառականութիւնը կե-
րացիներու ձեռք է. բնիկներն հողատ-
էն : Արհեստներ ծաղկած չեն . գլխաւ-
հասցիցն է ցորեան , գարի , «իսեռ , Կփի-
եւ ուռփ որոցմէ մեծ քանակութեա
օտար երկիրներ կը շրկուին , Միջին հա-
ռով տարին հարիւր հիսուն հազար ոսկ-
ապրանք դուրս կը շրկուի այս քաղաքէն :

Գ . ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ

ᑭᑦ ᑭᑦ ᑭᑦ ᑭᑦ ᑭᑦ ᑭᑦ ᑭᑦ

(6)

(ՆՈՐԱԿԷՊ)

6.

Մի քանի օրեր յետոյ, արդարութեան
ստեղծելի ատջեւ կը տեսնուի երիտասարդ,
հազիւ քսան քսաներկու տարեկան տըժ-
գոյն ու դալկազէմ կին մը. իւր դիմաց
վրայ նկարուած է վիշտն ու ցաւն իւր ան-
մեղէն տխուր գոյներով եւ գեղեցիկ այլ
խուռչացեալ ու նուաղած աչեր կը սլա-
տեմեն իւր հոգեկան ու մարմնական կա-
ցութիւնը. կը սեղմէ մանկիկ մը իւր գըր-
կաց մէջ, սիրուն, ժպտուն, անմեղ հրեշ-
տակ մը որ իւր յոյր ու փափկիկ թաթիկ-
ներով կը գգուէ իւր մօր հիւծեալ այտերն
եւ կարծես կ'ուզէ սրբել այն արտասուաց
կաթիլներ որք յորդառատ եւ անընդհատ
կը թափին մայրիկին աչերէն:

Կը ժպտի մանուկն, կ'արտասուէ մայրիկն. ինչ տխուր եւ սրտաշարժ հակապատկեր:

Ո՛հ, դժուար է գուշակել թէ մահա-
տու որդ մը տակաւ սկսած է կրծել իւր
սիրտն ու թոքեր, եւ գուցէ ոչ նուազ մա-
հատու որդեր՝ կանուխէն կրծած ու մա-
շած են իւր ընտանեկան ու ընկերական
անդորրն ու հանգիստ:

Այք կարող երեւակայել թէ՛, ո՞րչափ
սրտաշարժ ու աղէկսարչէ ւ տեսնել մայր մը
որ չէ՛ կարող մասնակից լինիլ իւր անմեղ
թռչնիկին ժպիտին եւ երբ ուրախութեան
ճիւղ մը կ'արձակէ իսկ՝ յուսահատ եւ անխոր
հառաշանքներով կը պատասխանէ միայն
իրեն :

ԴՈՂՈՒՄԵՆ ԵՆ ԻՐ ԶԵՄԵՐ ԵՆ ԿԻՍՄ
ԻՐ ՌԱՔԵՐՆ . ՀԱՊԻՆ ԿԱՐՈՂ Է ԿՐԱՔԱՄԱՆԱԿ ,
ԴՐՔՐԻԿ ՈՒ յԱՐԻ ԲԱՅԼԵՐՈՎ յԱՌԱՅԱՆԱԼ ԵՆ
ՌԱԶՄԻՆ ԱՅՆ ԱԹՈՒՆ ՎՐԱՅ ՈՐ ԿԸ ՀՆՈՐՀՈՒՐ
ԻՐԵՆ ՄԱՐԴԱՅԻՐԱՐԱՐ :

Ան ընթերցող կանգնած կը տեսնուի զա-
խան ու անպատկառ երիտասարդ մը ոյր
էջմըը մրոտած են միլութեան ու անբա-
ղայականութեան սեւ սեւ կնիքներ․ վրէժ-
բնդի աշխարհի մը կը նետէ չորս կողմն և
որհամարհանօք կը պոստէ իւր սաղայէլեան
խմակ երբ իւր ժանտաժուտ աչքեր կը
անդիպին այդ թշուառ կնոջ եւ իւր տա-
ւարադր որդեկին։

Իսկ կինը՝ գլխիկո՞ր՝ կ'արտասուէ չա-
ռնակ. ՀՀամարձակիր բարձրացնել ակա-
ողիբը . կարծես մահապարտ մ'է եւ Հու-
եր տեսնել կախաղանն որոյ մօտ կը գլու-
ուի :

Պատմեցէ՛ք, պարոն Մինհրան, կ'ըսէ նա-
սագահ սրբազանն երիտասարդին եւ երի-
տասարդն երկար շունչ մ'առնելէ յետոյ կոշտ
այնիւ, բարկացայտ աչերով եւ մարմնոյ
ձեռքի անճաշ շարժումներով մանրա-
նանօրէն կը պատմէ այն ամօթալի պատ-
մութիւնն՝ զոր Պողոս աղբար սակաւիկ մի
ողարկեալ եւ պատշաճ լեզուաւ նկարա-
րած է արդէն . չժողնար զարգարեւ իւր
մրաստանութիւնը բիւրաւոր երգումնե-
լով, անէծքներով եւ երբեմն հայհոյանք-
երով իսկ եւ ահա այն եզրակացութիւն
ուսմ' կը յանգի.

Սրբազան Հա՛րք, կ'ընէ՛, այս օրուան
ս հաստատուած եւ լիովին ապացուց-
ած է թէ՛, այն կինը զոր կը տեսնէք
զգւած սա աթոռին վրայ, կատարեալ

անբարոյական, լիտի եւ անպարկեշտ մէջ. այդ ծանր եւ աններելի յանցանք արտաւորեալ կին մը, կրօնական ու քաղաքական օրինօք բաղորդին դատաւարտեալ կին մը կրնայ ո՛ր եւ է իրաւունք եւ օգնութիւն ակնկալել այնպիսի մէկէ մը որ առանց գետնին տակն անցնելու չլինար նորա ա նունն իսկ բերանն առնուլ:

Նախորդ պատկառելի ժողովն, ո՛ր եւ է միջոցաւ չէի կարողացած եւ յաջողած հա մոզել, խօսքերս չէին կրցած մտնել իրենց ականջներէն ներս եւ ազդել անոնց խղճին ու սրտին վրայ. դո՛ւ եւ ուրախ եմ որ այ սօր ձեր առջեւ կը գտնուիմ եւ ատիկի կը ներկայանայ որ ինձ հետ հարկւրաւոր ճշմարիտ վիպիներ հաստատեն թէ՛ այս կինը կատարեալ վատաւարաւ պոռնիկ մէջ եւ նմա հետ կենակցին ո՛չ միայն ամուսնոյ մը՝ այլ ո՛ր եւ է մէկու համար արատաւոր. թէ ներքի չէ՛, թէ Աստուած ալ չհաճիր, որ այլ եւս կինս կոչեմ զայն եւ թէ այն դը րամական օգնութիւն, զոր սխալմամբ եւ հապճեպ որոշմամբ մը իրեն ընելս առա ջարկուած եւ հրամայուած էր, բոլորովին անարդար եւ անտեղի է յայտնուել: Նե րեցէ՛ք, որ համարձակմբ պահանջել նաեւ, թէ այժմէն պէտք է նկատէք զիս իրբեւ ամուրի երկատարդ մը, ամենակատարեալ իրաւամբ:

Երբ Միհրանիկ կ'արտասանէր այդ խօս քերը պատուելով իւր խաչափուն. եւ ըստ երեւոյթին արգար սրտմտութեամբ կը վառուէր ու կը վառէր պատկառելի ժողո վականները, կը մարէր դժբաղդ եւ հիւ լաւդոտ կինը. չէր կարող այլ եւս ազաւ նեակի մը չափ թեթեւ որդեկին ծանրու թիւնը կրել իւր կմախացեալ եւ ուժա թափ բազկաց վրայ. ծառաներն առին իւ կուն մանկիկն իւր ձեռքէն որ իւր մօր ար տասուօքը թաթառուն կը շարունակէր ժող տուն ու զուարթ դիմօք ծծել իւր փա փուկ ու տառուկ թաթիկները:

—Մի՛ յուզուիր, որդեակ իմ, մի՛ յուզ ուիր այդչափ, բաւ Սրբազանն արգահա տանօք՝ խօսքն ուղղելով այդ ողորմելի կնոջ, խօսէ՛, եթէ անձիկ պաշտպանութեան հա մար ունիս բեւելիք մը:

—Շատ... Սրբազան, հայր, խոստ չատ... պատասխանեց նուազեալ ձայնիւ:

—Քիչ էր ջուր ա կին Չապլի, ըսաւ ծառայիւրէն միայն որ անմիջապէս կատա րեց Սրբազանին հրամանը:

Չապլի իւր դողողօրէն ձեռքերով պահ մը աշխատեցաւ ցամքեցնել իւր աչերն ու այտերն եւ ուժիկ մի ջրով թրջեց իւր շո րացեալ բերանն. իւր երակաց մէջ գտնը ւած մի քա ի արեան հազւագիւտ կայ լակներ մի քիչ օգեւորեցին իւր պակասար այտերը՝ դուռնաւ վարդ ր գունդն եւ գերբնական ճգամը ր ժողովելով իւր մօրմ նոյն մէջ ցրուած ողբոյն գոտիւթեան փշուր ներն, սիրտ պ րդի ո յոտնել անեղծ ու անկեղծ ճշմարտութիւնը:

Սրբազան Հայր, բաւ յազեալ եւ ա զու ձայնիւ մը, չապլի սրբաւ պատմել ձեզ ու կարագրել ժրմեակն ու տխրաւ վատարարս կ կա ու վրէ յոր ի կը դրո նուիմ երկար ափն րէ ի վրէ դժբաղդա րար. չապլի րե թէ ր ու ի կ ի մայմ նական ու հոգի ց ա ու զշտաց պատճառաւ յորո ո ի վրէ ուչս եւ ոյժաւ չապլի յարան ձ նա կ յանգու թ ու մասնաւոր արդ ու վ րէ իս իսկ կը կրճեն սրտա ու ր ր ի մէջ կու ի կը պատրաստե ու ց ու բնայ րնկե

րակցաց: Այո՛, չապլի խօսիմ այդ ամէնուն վրայ, զի դուք, Ս. Հարք, կը տեսնէք, ձեր աչերով իսկ կը տեսնէք զայն եւ ձեր ա կանջներով կը լսէք նաեւ մի մահադոյժ ձայն, մի տխուր հրաւէր ընդ հուպ վայե լելու գերեզմանի յաւիտենական հանգիստն եւ անտգիւտ երջանկութիւնը:

Չապլի պատմեմ ձեզ նաեւ կենացս պատմութիւնը. քսան երկու տարուան պատմութիւն մը շատ երկար է անտարա կոյս: Տխուր է այն:

Չապլի ըսեմ՝ թէ ամբողջ կենացս մէջ մի օրուան արեւուն հետ ծնած է նաեւ նոր ցաւ մը, նոր դժբաղդութիւն մը. թէ չեմ ունեցած վայրկեան մը յորում վայելած ըլլամ անխառն մի ուրախութիւն եւ թէ հոգւոյ կոծն ու սրտի խոցն յար եղած չըլլան ինձ բաժին:

Է՛հ, թերեւս երկնային երջանկութիւն մ'ինձ կ'սպասէ...

Այլ պիտի ջանամ սրբել այսօր այն ա մօթալի ազտն՝ զոր վայրագ ու դաժան ձեռք մը չէ խղճացած քսել անբիժ ճակտիս վրայ. պիտի տեսնէք թէ ի՛նչ քստմնելի ո րօգայթ մէջ լարուած զրկելու համար զիս ամենաչնչին գումարէ մը զոր արդէն բնաւ չեմ ստացած... եւ միակ միւթարութե նէս... անբիժ ու անարատ պատուէս նաեւ...

Սոյն պահուն Չապլի աչերէն հոսող արտասուքը թրջեցին տախտակամածը. մի քանի վայրկեան հանգիստ խնդրեց նախա գահ Սրբազանէն իւր սրտածմելի պատմու թիւնը շարունակելու համար եւ շնորհուե ցաւ իրեն:

Երբ մէկ կողմէն Չապլի՝ սրտէն արիւն եւ աչերէն արտասուք թափելով կը պատ մէր իւր ամենադառն կենաց պատմու թիւնը, Միհրանիկ անպատկառ կը խնդար եւ կոշտ շարժումներով ու կցկուտը խօս քերով կ'ընդ հատէր այդ ողբերգութիւնը:

—Քեզ մօտիկ ըրինք անգամ մը, ըսաւ Սրբազան նախադահն՝ այժմ կարգն անսրն է, պէտք չէ ընդմիջես զինքը. թող հան դարտ սրտէս զի եղելութիւնն իրմէն ալ լսենք:

—Ներեցէ՛ք, Սրբազան, պատասխանեց Միհրանիկ, կ'երեւայ թէ դուք ալ ձեր նա խորդներուն նման իւր խօսքերուն ականջ կ'ախելու կը պատրաստուիք: Ծառայ եմ, Սրբազան, տեսա՞՞ք էք յանցաւոր մը, մե զապարտ մը որ այսպիսի ատենի մ'առջեւ ճշմարտութեամբ իւր մեղքերը խոստովանի րէ՛ք իւր խոստովանահայրն եղած ըլլալիք, Սրբազան, դարձեալ այս տեսակ անպատիւ խոստովանութիւն մը կ'երդնում որ չապլի ընէր: Չեմ գիտեր որ իւր մեղապարտութիւնն, իւր յանցաւորութիւնն ալ տարակոյս կը վերցնէ՞. թող ես սխալ տեսած, կոյր եղած ըլլամ կրնա՞ք ըսել որ զիս չըմպատող հա րիւրաւոր մարդիկ ալ այդ վիճակի մէջ կը գտնուէին եւ...:

—Ըսինք թէ քեզ մօտիկ ըրինք անգամ մը. պէտք է որ զինքն ալ լսենք, արդարու թիւնն այդպէս կը պահանջէ:

Չապլի ժողովեց նորէն ինքզինքն եւ իւր տխուր պատմութեան թելը ձեռք առաւ:

(Մնացեալ յաջորդ խօսք)

ԹԱԼԻԼԷ

Ք Ա Ղ Ո Ի Ա Ծ

Շ Ա Բ Ա Թ Ա Կ Ա Ն, Լ Բ Ո Ց

Յուլիս 25էն Յուլիս 31

Ա Ր Տ Ա Ք Ի Ն

Քօպուրկի Գէորտինանտ իշխանն՝ առանց սպասելու մեծ Տէրութեանց միաձայն հաւանութեան իւր ընտրութեան վաւերաց ման համար, Պուլկարիոյ արտաքին գործոց նախարար Պ. Նաչչվիշի հետ ճամբայ ելած է Պուլկարիա երթալու համար եւ այսօր Ռուսնուգ կը հասնի: Պուլկար ժողովուրդը պատրաստուած է փառաւոր եւ եռանդաւ գին ընդունելութիւն մ'ընել իւր նորընտիր իշխանին որ կիրակի օրը Գրնովայի Ազգ. Ժողովոյն քոջեւ սահմանադրական երդումն ընելէ յետոյ, պիտի հռչակուի իշխան Պուլ կարիոյ: Յայնժամ խնամակալաց եւ նա խարարաց պաշտօնը պիտի դադրի եւ իշխանը նոր նախարարութիւն մը պիտի կազմէ:

—Պերլինէ առ Թաշք ուղղեալ թղթակ ցութիւն մը շատ ձգտեալ կը ներկայէ կա ցութիւնն ընդ մէջ Ֆրանսայի եւ Գերմա նիոյ, սահմանադրւոյն վերջին միջոցէ պե րուն պատճառաւ:

—Անցեալ կիրակէ օր հրոյ ճարակ ե զան Լոնտոնի նորածնութեանց Հուպոլի մեծ վաճառատունը որք Անգլիոյ ամենա մեծ վաճառատուններն էին եւ կը գործա ծէին քանի մը հազար պաշտօնեայ: Այդ հրդեհին մէջ եօթն հոգի մեռան եւ 18 հոգի վիրաւորեցան: Եղած վնասը կը հաւ ու ու ի իր կէս միլիոն ոսկի:

—Քաղքեֆի յուզարկաւորութիւնն յոյժ պատկառելի հանդիսիւ կատարուեր է Մոսկուա. ամբօրը թեւերուն վրայ բարձ եալ տարեր է մեծ հայրենասիրին դազա զըն: Այս պարագայիս մէջ Ֆրանսայի հա մակրալից զիրքը շատ ջերմ տուաւ որութիւն գործեր է ի Ռուսիա: Պ. Քաղքեֆի մարմ նոյն անդամադնութենէն յայտնուեցաւ թէ մահուան պատճառ եղած է ստամոքի քաղցիկէ մը որ միանգամայն վնասած էր սրտին:

—Հանգուցեալ Պ. Տէրբէգիսի տեղ ի տուիոյ նախարարապետ անուանեցաւ Պ. Քրիսթի:

Տէրբէգիսի յուզարկաւորութիւնը կա տարուեցաւ յոյժ շքեղ կերպիւ: Թագաւո րին եղբայրը, նախարարը եւ տէրութեան բոլոր աւագանին ներկայ էին: Իսկ կղերի իւր բացակայութեամբ կը փայլէր, աշխար հական իշխանութիւնը շճանչելու համար:

—Վիլհէլմ կայսեր նամակն, որով Պա պին կը նուիրէ ականակաւ խոյր մը նոյն կրօնաւորութեան յորեկանին առթիւ, յոյժ սիրալիր է: Կայսրը կ'ըսէ թէ ուրախ է որ ինք եւ Պապն՝ իրենց ձերութեան մէջ կրցան վերահաստատել կրօնային խաղա ղութիւնն ի Գերմանիա: Պապն ինքնազի նամակաւ մը պատասխանեց կայսեր, ջերմ շնորհակալութիւն յայտնելով Ն. Կ. Վեհա փառութեան զգացմանց համար:

—Միացեալ Նահանգաց կառավարու թիւնը վճառական հարուած մը կուտայ Մո ռունութեան: Ամերիկացի Մորմոնաց բնա ն կազմըն է Ուզահ եւ կառավարութիւնն որոշեց Ուզահի Մորմոն եկեղեցւոյն բոլր տաացուածքը գրաւել եւ յանձնել զայն տեղւոյն դպրոցաց զարգացման: Այդ ըս տացուածոց արժէքն երեք միլիոն տոլար (600.000 անգլ. ոսկի) կը հաշուի:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն

Հրամանաւ վեհ. Սուլթանին, Արտաքին գործոց նախարարի խորհրդական Վսեմ Տատեան էֆէնտի, պահելով հանդերձ իւր սոյն պաշտօնը, կայս. արտասովոր պատուիրակ անուանեցաւ ի Պուլկարիս, փոխանակ Րիզա պէյի:

—Ներկոմիդիայէն մինչեւ Էնկիւրիւ եւ անտի ի Տիարպէքլի ու Պաղտատ երկաթուղոյ մը շինութեան եւ շահագործման մենաշնորհը, կայս. Իրատէիլ յանձնուեցաւ Պ. Պ. Առլանձէ, Սլթ, Սիֆէլտէրի որք օտանեան անանուն ընկերութիւն մը պիտի կազմեն: Այժմ կայս. կառավարութեան եւ ընկերութեան միջեւ կնքելի պայմանագրութեան ստորագրուելու խնդիրը միայն մնացած է, որոյ համար ընկերութեան սենտիքաներու ներկայացուցիչը՝ Պ. Պ. Առլանձէ եւ Սլթ մայրաքաղաքս պիտի գան: Այդ պայմանագիր երկուստեք ստորագրուելէ յետոյ պիտի հրատարակուի: Ստորագրութեան թուականէն երեք ամիս յետոյ պիտի սկսին շինութիւնը: Մինչեւ Էնկիւրի շինութիւնը գիծը պիտի աւարտի չորս տարիէն, մինչեւ Տիարպէքլի՝ ութ տարիէն եւ մինչեւ Պաղտատ՝ տասն երկու տարիէն, որով ամբողջ գծերու շինութիւնը տասն երկու տարուան մէջ պիտի աւարտին:

Այս ընկերութիւն պիտի հպատակի օտանեան կառավարութեան օրինաց եւ դատարանաց՝ յապահովութիւն կայս. կառավարութեան քաղաքական իրաւանց եւ շահուց:

—Վեհ. Սուլթանը բարեհաճեցաւ Սալիսիէի աստիճան շնորհել կայս. Միլիթ վարժարանի Փրահներէն ուսուցիչ Պոյաճեան Քէնտիին եւ Գ. կարգի Մէճիտիյէ պատանշան՝ նոյն վարժարանի գործնական քիմիադիտութեան ուսուցիչ Նշան էֆէնտիին:

—Անցեալ շաբթու գաւառական իշխանութեանց կողմէ դարձեալ բալնաթիւ գրեր հասած են ի Բ. Դուռն, Օսմ. Բէժիին զէմ գանգատող Այդ գանգատներ կը վերաբերին առանց արտօնութեան մշակուած ծխախոտներու բնաջնջման խնդրոյն: Կերէր թէ երկրագործաց գրգռումն սպառնական երեւոյթ մը կ'առնու եւ գաւառական իշխանութիւնը կը խնդրեն Բ. Դուռնէն որ համաձայնութիւն մը գոյացնէ Բէժիին հետ, որպէս զի մի գուցէ անկարգութիւնը պատահին:

—Ելմական նախարարութիւնը ծանոյց անն կողմ թէ՝ տառանորդական տրոց վարձակալներու կողմէ տրուած ֆէնէքներու ստորագրութիւնը, ինչպէս նաեւ նոցա երաշխաւորած ստորագրութիւնը պէտք է վաւերացած լինին պայմանագրութեանց խմբագիրներու կողմէ (Տափալէլաք Տափալէլաք):

—Տրապիզոնէն մայրաքաղաքս հասած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ հոգակաւոր աւազակս պետ Միրճան Օղլու՝ Կիրաւունի մէջ սպաննուեր է հեծեալ ոստիկանաց ձեռամբ որք զայն կը հալածէին:

—Սպարապետի Դուռն հրաման զրկած է կայս. չորրորդ զօրաբանակի (որ ի Կարին) հրամանատարին՝ իւր սպայակազմին հետ աչքէ անցունել ասիական սահմանադրոց վրայ հաստատեալ ամրութիւններն եւ տեղեկագիր մը պատրաստել անոց մասին: Այս տեղեկագիր Կ. Պոլիս հասնելուն պէս, Սպարապետի Դուռն սպայներէ կազմեալ յանձնաժողով մը պիտի կարգէ, պաշ-

տոն տալով նմա բննել զայն եւ իւր կարծիքն յայտնել:

—Առեւտրական, երկրագործական եւ Հանրագումար շինութեանց նախարարութիւնը Նէնիճէէն ծխախոտի սերմ բերել տուած է որոց մշակութիւնը պիտի փորձուի ի կէմէիկ:

—Ի Դարդանէլ գտնուող ծովամարտկարաց հրամանատար Հագգը փաշայի հրահանգ զրկուեր է առաջին հրամանին մեկնելու պատրաստ գտնուիլ: Կը կարծուի թէ այդ ծովամարտկարաց Կրէտէի ջուրերը պիտի զրկուին մարդանքներ կատարելու համար:

—Ներքինապետ Բարձր. Հաֆէզ Պէհրամ աղա մեռաւ:

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

Կը լսենք թէ Ազգ. Կեդր. վարչութիւնը մտադիր է Գեր. Խորէն Նար-Պէյ Արքեպիսկոպոսը, Գեր. Դիմաքսեան Հմայեակ եպիսկոպոսն ու Արսլանեան Արք. Ներսէս վարդապետն իրեւա առաջնորդական ընտրելի ներկայել Կարնոյ վիճակին համար:

—Հինգշաբթի օրը Կիրիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին կողմէ ի Պատրիարքարան հասած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ Զէյթունի մէջ հրդեհ ծագելով, այդ գիւղաքաղաքն հրոյ ճարակ եղեր է ամբողջովին:

—Վեհ. Մակար Կաթողիկոս ինք որդեր է այն վիճակներն ուսկից մէկ մէկ աշակերտ պիտի զրկուին ի Գէորգեան Ճեմարան: Այդ վիճակներն են Ակն, Ամուսիա, Արարիկ, Նգեսիա, Նրզնկա, Մուշ, Սեբաստիա, Տիգրանակերտ, Տրապիզոն, Քարաբլդ, Կիրիկիա եւ Ռումալիա:

—Խառն Ժողովն իւր վերջին նստին մէջ նկատողութեան առնելով Ելմական տեսչութեան տեղեկագիրն ի մասին Շահնազարեան վարժարանի հաշուոց խնդրոյն, յանձնարարեց Վսեմ. Նուրեան, Նորատունկեան Վսեմ. Գաբրիէլ եւ Էսաեան Մեծ. Յովհաննէս էֆէնտիներուն որ նոյն վարժարանի հաշուական խնդիրները կարգադրեն եւ տեղեկագրեն վարչութեան:

Խառն Ժողովը վաւերացուց Այվատեան Արք. Սահակ վարդապետի Նագիկոյ առաջնորդական տեղապահութեան պաշտօնը:

—Գուրտեան Կարապետի կտակի խնդրոյն առթիւ նորա փոխանորդ Թընկեր Սիմոն էֆ. շաբթուս մէջ Ազգ. Պատրիարքարան եկաւ եւ երկուստեք համաձայնութիւն գոյանալով խնդիրը կարգադրեցաւ:

—Ազգ. Կեդր. վարչութեան որոշմամբ Շահպաղեան վարդապետի խնդրոյն առթիւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը վերջին գրութիւն մ'ուղղած էր Զմիւռնիոյ առաջնորդ Մելքիսեդէկ Սրբազանին յուլիս 1 թուականաւ: Արդ, Ն. Սրբազանութիւն պատրիարքական սոյն վերջին գրոյն ի պատասխան իւր նախորդ առարկութիւնները մէջ բերած եւ վարչութեան որոշումն անգործագրելի եղած լինելով, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը Թագրիւր մ'ուղղեց Դատական եւ Կրօնական գործոց Վսեմ. նախարարին եւ խնդրեց որ Շահպաղեան վանքի Յակոբ վարդապետը կայս. կառավարութեան միջոցաւ Մանիայէն մայրաքաղաքս բերուի:

—Երկուշաբթի առաւօտ Պրինտիպի շոգենաւով մայրաքաղաքս հասաւ Վենետիկի Միթրարեան Միաբանութեան Արքահայր Տ. Իգնատիոս Արքեպիսկոպոս Կիւրեղեան

եւ ուղղակի Բերա, Միթրարեանց վարժարանը գնաց: Ն. Գերապատուութիւն միջօրէին այցելութիւն տուաւ Հռովմական Հայոց Պատրիարք Ազարեան Գերապայծառին եւ պապական նուիրակ Մոնսինէթօն Պոնէֆիկի: Ազարեան Պատրիարք նոյնհետայն փոխադարձ այցելութեան գնաց Իգնատիոս Սրբազանին եւ իւր ձեռք յանձնեց Մէճիտիէ պատուանշանը զոր վեհ. Սուլթանը շնորհած էր նմա վերջերս: Միթարեանց Արքահայրը շուրջ երկու ամիս պիտի անցունէ ի Կ. Պոլիս եւ այլ կողմեր՝ վանուց վերաբերեալ բազմաթիւ գործոց կարգադրութեան համար:

—Գեր. Արիստակէս եպիսկոպոս Դերձակեան որ Ազգ. վարչութեան որոշմամբ Կ. Պոլիս կ'ուսած էր, Մուշէն ճամբայ ելեր է մայրաքաղաքս գալու համար:

—Անցեալ կիւրակէ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ եւ ի ներկայութեան բարձրաստիճան եկեղեցականաց, պաշտօնական մարմնոց եւ ազգայնոց ըստուար բազմութեան մը կատարուեցաւ Գում-Փարուի Պէգճեան վարժարանին եւ Լուսաւորչեան աղջկանց վարժարանին տարեկան մրցանակարաշխութեան հանդէսն: Այդ երկու վարժարանաց տնօրէն Փափազեան Ստեփան էֆ. ըստ բաւականին գոհացուցիչ տեղեկութիւններ տուաւ կրթական այդ երկու հաստատութեանց վիճակին վրայ: Յաւարտ մրցանակաց բաշխման, բանաստեղծիւն մ'արտասանեց Վսեմ. Նուրեան էֆ. եւ խրատականներ ուղղեց առ շրջանաւարտս: Ս. Պատրիարք Հայրն հանգէտ փակելու առթիւ գանգատեցաւ Գում-Փարուի թաղեցոց անտարբերութենէն որուն ապացոյց է երկուց վարժարանաց հաստեղծից նուազումն եւ յորդորեց զմաղեցիս նիւթական աջակցութեամբ սատարել այդ երկու վարժարանները բարւոք վիճակի մը մէջ դնելու համար եղած ջանքերուն:

—Սամաթիոյ նորակառոյց Ս. Գէորգ եկեղեցոյ տաճարին վրայ գրուելիք ժամացոյցի յատուկ տեղոյն շինութեան հրամանը տրուեցաւ Բ. Դուռնէն:

Թաղական Խորհուրդը բանակցութեան մէջ է ժամագործ Բիրինճեան Մարտիկ էֆ.ի հետ՝ Զուլեյքերիայէն բերել տալու համար մեծագիր ժամացոյց մը որոյ ձայնն ի մացուի մերձակայ թաղերէն:

—Ներկայումս Թիֆլիզումն է յայտնի բանաստեղծ պ. Ռափայել Պատկանեանը, որ եկել է Վրացիական կաթիլ վերայով Նոր-Նախիջեւանից, ուր նա մշտական բնակութիւն ունէ: Յարգելի բանաստեղծը այս անգամ դուրս է եկել ճանապարհորդելու Հայաստանի մի քանի կողմերը: Այսօր կամ վաղը նա կ'ուղևորի դէպի Երևան, այնտեղիցս Ս. Էջմիածին, ապա Ալէքսանդրապոլ, Դարս, Դարսից նա կ'անցնի Բաթում, Տրապիզոն, Էրզրում, յետոյ կը գայ Կ. Պոլիս, Զմիւռնիա եւ յետ կը վերադառնայ աշնան սկզբին Օդէսայի վերայով: Պ. Պատկանեանը վերջին տարիներում բաւական ծերացել է, բայց նա նոյնքան առողջ է, խրոխտ եւ շարժուն, որպէս էր միշտ:

(Արշաթան)

Guerlain de Paris.

15, Rue de la Paix.

ՀԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԿՐՅՈՆՁՆԱՐԱՐԵՆՔ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՀՈՏՈՒՆՆԵՐԸ: Eau de Cologne Impériale. Sapoceti, օճառ արդուզարդի համար: Ambrosial cream, օճառուտ գուլճ ամբի-
ւոյ մարդու համար: Crème de Fraises մորթի կակուզցնելու համար: Poudre de Cypres
զովացնելու եւ ճերմկցնելու համար մորթի: Stilboïdeֆայլ տալու համար մաշկընդուն եւ մորու-
քին: Eau Athénienne et Eau lustrale հոտ խնկելու եւ մաքրելու համար գլուխը: Alcoolat
de Cochlearia ակոալներու համար: Eau de Chypre արդուզարդի համար: թաշկինակի հա-
մար հոտաւէտ նիւթեր: Héliotrape, Pao Rosa, Shore's caprice, Maréchale Duchesse, Ma-
rie Christine. 977 6—26

Ա Ջ Դ

ԳՈՐԾԱԴԻՐ-ՄՆԱՅՈՒՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ
ԿՏԱԿԻՆ ՅՈՎՍԷՓԱՅ ԻԶՄԻՐԵԱՆՑ

Սահակ Մեարդպեան Գրական Մրցա-
նակաբաշխութիւնն՝ որ բարեխշատակ
Յովսէփ Իզմիրեանցի կողմէ հաստատ-
ուած է, պիտի կատարի յառաջիկայ
1888 տարւոյ Սրբոց Թարգմանչաց տո-
նի օրն: Հետեւապէս Գործադիր-Մնա-
յուն Յանձնաժողովը կը փութայ հրա-
ւիրել այն հեղինակներն՝ որ ունին ազ-
գային լեզուաբանութեան (ֆիլոլոգի) եւ
պատմութեան վերաբերեալ երկասի-
րութիւններ, ձեռագիր կամ տպագիր,
եւ կը փափաքին մասնակցել մրցանա-
կաբաշխութեան, փութան ուղարկել
զայն առ Ամեն Սրբազան Պատրիարք
Հայրն, ի կոստանդնուպոլիս, մինչեւ
յառաջիկայ յունվարի սկիզբն:

Տպագիր երկասիրութիւնք հարկ է
որ երեք օրինակ յուղարկուին:

(Կիւս)

ԿՈՂԶԻՒ ՄԻԶՈՏՈՍՊՈՆ ՓՈՇԻՆ

ԱՄԵՆԱԶԳՈՒ ԴԵՂ ՍԷ ՄԼՈՒՆԵ-
րու, Լուերու, Ոջիներու, Ճանճերու,
Մէկերու, Մրջիներու, Թրթուր-
ներու, Հորենի սրդերու եւն զէմ:

Քիչօն կը ծախուի 12 ֆրանք: Թըլ-
թատարութեան միջոցաւ, 100 կրամն
1.95 ֆր: Է—Դիմելու է առ Է. Կ. Լ. Զ. Բ.
71, Կուռ տ'Երդոնովի, Լիոն:

Արեւ երկի համար ներկայացուցիչն է
Դեզագործական Միւսերանոցն, Ղալա-
թիոյ Մեծ Փողոց, 55, Կ. Պոլիս:

796

10—10

ԱՆՃԵՏԱՑԱԾ ՍԵՐՈՒՆԴ ՄԸ

(ՊՈՒՍՏԱՆ ՎԵՊ)

Գրեց Փ. ԶՈՂՐԱՊ

Կը վաճառուի, ի գին 6 շըշ. բոլոր
հայ գրավաճառաց քով: Կեդրոնատե-
ղին է Միացեալ Ընկերութեանց Գրա-
սենեակը, Կէօշէ-օղլու խան, Ղալաթիա:

6 40

3—3

ՈՃԲ, ՅԱՏԿԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՔ
ԱՌԱՅԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԻՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔ
ՅՐԱՆՍԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

Աշխարհ-էրեաց

Յ. Թ. ՀԻՆՏԼԵԱՆ

Սոյն օգտակար երկին երկրորդ
տետրն եւս հրատարակուած է: Կը
պարունակէ ֆրանսերէն լեզուին բոլոր
ոճերն եւ մասնաւոր գիտելիքներն,
հանդերձ օրինակներով եւ մեկնու-
թեամբ: Կրնայ շատ օգտակար լինիլ
ամեն անոնց որք ֆրանսերէնի նորու-
թիւնները կ'ուզեն ուսնիլ: Գինն է 2
շըշ:

1052

1—4

ԺԻՒԼ ՎԵՐՆ

ՔԱՆ ՀԱԶԱՐ ՓԱՐՍԱԻ
ԾՈՎԵՐՈՒՆ ՏՈՒ

Թարգմ. Կ. Ս. ԻՌԵՒԻԶԵԱՆ

Ժիւլ Վերնի այս հոգնակար գործն, որ
Յրանապի ձեմարանէն ստակուած է եւ գոր-
մեծ խնամով հայերէնի թարգմանած է Իւ-
թիւճեան Կարապետ էֆէնտի, Արեւելի մէջ
իբր թերթօն հրատարակուելէ յետոյ,
այժմ երկու առանձին հատոր կազմած
կը վաճառուի ամեն հայ գրավաճառաց քով:
Իւրաքանչիւր հատորի գինն է 7 1/2 շըշ:

ՄԼՏԵՍ՝ Ս. Ա. ԱԼԼԵՆԻՆ

ԵՇԻՄԵՐՆԵՐՈՒՄՈՒ ՄԼՁ. ՆՈՐՈԳԻՈՂ

(MRS. S. A. ALLEN'S WORLD'S HAIR RESTORER.)

Ճերմակ ընկած մազերուն գոյն, վերնիճ ու գեղ
կուտայ: Կը նորոգէ անոր կեանքը, ոյժը եւ աճումը:
Գլխու թեփը շուտ մը անկեղծ լիւնէ: Եւ անուշ
հոտը առատ է ու հեշտալի:

“Մէկ շիշ կը բաւէ:” Եւ փորձը ունեցան
ամենքը որոնցմոխրագունած մազերը իրենց բնական գոյ-
նին դարձան, եւ ճաղատ տեղերը մազով ծածկուեցան:

Կերկ չէ, եւ ամենեւին զեան մը չընէր: Ի՞նչ որ կ'ուզես թարմ մազ ունենալ եւ բոլոր
կենացդ մէջ պահել, առանց ուշանալու շիշ մը ստացիր ԿԵՆՆԻՆ Ս. Ա. ԱԼԼԵՆԻՆ ՀԱՄԱ-
ԽԱՐՀԱՅԱՆ ԽԱՆԷ ՆՈՐՈԳԻՈՂԷՆ: (MRS. S. A. ALLEN'S WORLD'S HAIR RESTORER.)

Գլխաւոր միջերանոցը Լոնտոն է (114 and 116, Southampton Row).
Կոյնպէս Բարիկ ու Նիու Եօք: Կը վաճառուի սափրիչներու, անոյշ իւղա-
գործներու եւ անգղիացի գեղագործներու քով:

Կը գտնուի Ն. եւ Ժ. Գանդիւր Էդարց բրիտանական գեղարանը, Բերա, Մեծ
փողոց: Էտմընտ Բարուան, Անգլիական միջերանոց, Նիւքսթը Գալտըրըմ: Եւ իղի-
տօր Լագանտէլլա 433, Բերա Մեծ փողոց:

ՀԵՐՄԵՆԵԿԷՆ ՆԵՐՈՒՄՈՒՆՔ

ԳԵՂԵՑԿԵՑՈՒՆՈՂ ՄԼՐՄՆՈՅ ԳՈՅՆԸ, ՄԻՇՏ
ՆԵՐՈՒՄՈՒՆՔ, ՄԻՇՏ ԹԵՐՄ:

Ընդամուտն մը փորձը պիտի համոզէ ամեն Տիկին թէ որչափ
գերազանց է այս ուրիշ ամեն հեղանիւթներէ եւ բազմաթիւ փոշի-
ներէ: Եւ այն անգամ գործածելովն ալ, որ քանի
մը վայրկեանի գործ է, պիտի տեսնուի իսկոյն որ
երեսը, վիզը, թեւերը եւ ձեռքները պիտի աւ-
նուն անոյշ փափկութիւն մը եւ մարմարիոնի
փայլ, հանդերձ շուշանի եւ վարդի գունով եւ
բուրմամբ: Սապոնի գրգռիչ յատկութիւնները
կը հանդարտեցունէ: Ընհետ կ'ընէ մորթի սեւութիւն: Եւ այս ամեն բանով անկարելի
կ'ընէ մատնել թէ արհեստով գեղեցկացուած է:

Գլխաւոր միջերանոցը Լոնտոն է (114 and 116, Southampton Row). Կոյնպէս
Բարիկ ու Նիու Եօք: Կը վաճառուի սափրիչներու, անոյշ իւղագործներու եւ
անգղիացի գեղագործներու քով:

Կը գտնուի Ն. եւ Ժ. Գանդիւր Էդարց բրիտանական գեղարանը, Բերա, Մեծ
փողոց: Էտմընտ Բարուան, Անգլիական միջերանոց, Նիւքսթը Գալտըրըմ: Եւ իղի-
տօր Լագանտէլլա 433, Բերա Մեծ փողոց:

ԿԵԱՆՔ, ԱՃՈՒՄՆ Ե ԳԵՂ ՄԱԶԵՐՈՒՆ

ՄԼԼԻՐՈՂ

ՄԼՁԵՐՈՒ ՄԼԿ ՀԵՏԻԿ ՆՈՐՈԳԻՈՂ

Եւրպէս իրենց առջի թարմ գոյնին կը դարձունէ ճերմակած կամ գունաթափ
մազերը: Կը դադրեցունէ անոնց թափելը: Կը մաքրէ գլուխը, կը վերջացունէ
թեփը, ու մազերուն նոր կեանք, աճումն, փայլ ու գեղեցկութիւն կուտայ:

Կը վաճառուի երկու չափով՝ մեծ շիշերու մէջ:
Գլխաւոր միջերանոցը Լոնտոն է (114 and 116, Southa apton Row). Կոյնպէս
Բարիկ ու Նիու Եօք:

Կը գտնուի Ն. եւ Ժ. Գանդիւր Էդարց բրիտանական գեղարանը, Բերա, Մեծ
փողոց: Էտմընտ Բարուան, Անգլիական միջերանոց, Նիւքսթը Գալտըրըմ: Եւ ի-
ղիտօր Լագանտէլլա 433, Բերա Մեծ փողոց:

